

บทที่ 1

บทนำ

1. ปัญหาและความสำคัญของปัญหา

หลังจากสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศไทยต้องการเพิ่มรายได้มาพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า จึงได้มีความพยายามในการพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่ ด้วยการส่งเสริมปลูกพืชที่สามารถจำหน่ายไปยังต่างประเทศมากขึ้น โดยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติขึ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-6 กล่าวได้ว่า เป็นแผนที่ประสบความสำเร็จในการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการขยายการผลิตแทบทุกสาขา โดยที่สาขาการเกษตรเป็นสาขาที่โดดเด่น ทำให้เกิดการสร้างรายได้ให้กับประเทศเป็นจำนวนมาก แต่ผลการพัฒนามีผลเสียเกิดขึ้นตามมาด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากมีการบุกรุกพื้นที่ป่ามาขยายเป็นพื้นที่ทางการเกษตร ทำให้พื้นที่ป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์ลดลงอย่างรวดเร็ว (กรมวิชาการเกษตร, 2546) นอกจากนี้ผลพวงจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลของประเทศในช่วงนี้ ที่มุ่งเน้นการเร่งขยายการผลิตสินค้าและการพัฒนาทางวัตถุ รวมทั้งการบริโภคอย่างไม่มีขอบเขตยังเป็นสาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมและเชื่อมโยงไปถึงการเกิดวิกฤติการณ์ธรรมชาติที่รุนแรง ก่อให้เกิดปัญหาต่อการผลิตและการอยู่อาศัยของเกษตรกรในชนบทจากปัญหาดังกล่าว ทำให้รัฐบาลมีความตระหนักที่จะต้องปรับเปลี่ยนในการทำหน้าที่ที่เหมาะสม ดังนั้นในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (2535-3539) ถึงฉบับที่ 9 (2545-2549) ซึ่งเป็นฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน จึงได้มีการเน้นการพัฒนาการเกษตรที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปด้วย โดยมุ่งหวังที่จะให้ไปสู่ระบบเกษตรที่ยั่งยืน กอปรกับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน สภาพทางเศรษฐกิจของประเทศได้ตกต่ำลงตามลำดับ ทำให้การประกอบธุรกิจภาคอุตสาหกรรมส่วนหนึ่งประสบภาวะถดถอย กิจการต่างๆ ประสบปัญหาจนต้องปิดตัวเองเป็นจำนวนมาก ปัญหาคนว่างงานจึงมีมากขึ้นตามลำดับ แรงงานชนบทที่อพยพเข้าเมืองในช่วงที่เศรษฐกิจเติบโตอย่างต่อเนื่องส่วนหนึ่งถูกเลิกจ้างงานและได้กลับคืนสู่ถิ่นโดยหันมาประกอบอาชีพเกษตรที่นับว่าเป็นอาชีพที่สามารถจะนำไปสู่การพึ่งตนเองภายใต้แนวคิดระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ดังนั้นการที่จะให้เกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยที่ต้องการทำการเกษตรภายใต้สิ่งแวดล้อมและระบบเศรษฐกิจที่ไม่เหมาะสม หรือการที่จะช่วยให้แรงงานคืนถิ่นที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร สามารถอยู่อาศัยภายใต้สภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน จำเป็นต้องมีรูปแบบของการเกษตรและเทคโนโลยีในการผลิตที่

เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ แหล่งน้ำ ทน แรงงาน การตลาด และประสบการณ์ของตัวเกษตรกรเอง ทางเลือกหนึ่งที่จะนำไปสู่ระบบเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ได้แก่ “ระบบเกษตรไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่” โดยใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพเป็นที่ตั้ง และพยายามลดต้นทุนการผลิต โดยใช้เทคโนโลยีที่ใช้ต้นทุนต่ำ ที่มีความหลากหลายในวิธีการ ทั้งยังสามารถหาได้ง่ายในระดับท้องถิ่น

แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่ เกิดขึ้นเนื่องด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถในการที่ทรงคิดค้น ดัดแปลง และปรับปรุงสภาพการใช้ที่ดิน ด้วยพระวิริยะอุตสาหะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลปัจจุบันที่ทรงสั่งสมประสบการณ์จากงานพัฒนาอย่างต่อเนื่องมายาวนาน การที่พระองค์ทรงล่วงรู้ถึงความทุกข์ยากและความแร้นแค้นของประชาชน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชทานแนวคิดการพัฒนาการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” เมื่อ ปี พ.ศ. 2532 ตามความเห็นที่ทรงคิดและคำนวณตามหลักวิชาการว่าเป็นสิ่งที่เกษตรกรหรือชาวนาควรนำไปปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาหรืออุปสรรคที่เกิดขึ้นเป็นประจำ ได้แก่ ฝนแล้ง ความยากจน และการเป็นหนี้สิน โดยวางสมมติฐาน ซึ่งเป็นที่ยอมรับในเบื้องต้นกันโดยปริยายบางประการ เช่น มีพื้นที่น้อย ประมาณ 15 ไร่ อยู่ในเขตเกษตรใช้น้ำฝน ฝนตกไม่ชุกนัก สภาพของดินเหมาะสมและสามารถขุดบ่อเก็บกักน้ำเพื่อใช้อุปโภคบริโภคได้ เกษตรกรมีฐานะยากจน มีขนาดครอบครัวปานกลาง (มีสมาชิกในครอบครัว 5-6 คน) และไม่มีอาชีพหรือแหล่งรายได้อื่นที่ดีกว่าในบริเวณใกล้เคียง สำหรับการดำเนินการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งเป็นแนวคิดเรื่องของการจัดการที่ดิน แหล่งน้ำ และแรงงานของเกษตรกรให้เป็นไปตามความเหมาะสม โดยเริ่มจากการแบ่งพื้นที่ออก 4 ส่วน ได้แก่ แหล่งน้ำ นาข้าว พื้นที่ปลูกไม้ผล-ไม้ยืนต้น พืชไร่ ที่อยู่อาศัย ในอัตราส่วน 30:30:30:10 และแบ่งการพัฒนาออกเป็นขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ (1) การผลิตเพื่อให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ (2) การรวมพลังในรูปกลุ่มหรือ สหกรณ์ เพื่อส่งเสริมการผลิตและการตลาด (3) การสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนเพื่อขยายความร่วมมือทางการผลิตและการค้ามาอุดหนุนการขยายกิจกรรมในการผลิต ซึ่งหลักการในการบริหารการพัฒนาได้มุ่งเสริมสร้างให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยวิธีการง่ายๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยอาศัยกระบวนการการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ตลอดจนการสนับสนุนของทางราชการและเอกชน ทั้งนี้จะต้องมีการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพในแต่ละพื้นที่ อันเป็นรูปแบบที่คล้ายคลึงกับรูปแบบการทำไร่นาสวนผสมเดิม เพียงแต่ปรับกิจกรรมโดยมุ่งไปที่การให้เกษตรกรปลูกข้าวไว้เพื่อบริโภคภายในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดฤดูกาล มีอาหารที่เพียงพอในการบริโภคเป็นแหล่งรายได้ที่เป็นตัวเงินที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ และมีการปรับปรุงระบบการเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้งได้อย่างเพียงพอสำหรับการทำการเกษตรและการอุปโภคบริโภค

อำเภอควนขนุนตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดพัทลุง มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบค่อนข้างสูงทางทิศตะวันตก แล้วลาดต่ำลงลงมาทิศตะวันออกจนจดทะเลสาบสงขลา โดยครอบคลุมพื้นที่ทะเลน้อย ซึ่งเป็นส่วนบนสุดของทะเลสาบสงขลา และพื้นที่บริเวณรอบทะเล ซึ่งน้อยบางส่วนเป็นป่าพรุ แบ่งการปกครองเป็น 12 ตำบล 124 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 17,155 ครัวเรือน และประชากรทั้งหมด 74,065 คน มีพื้นที่ทั้งหมด 304,886 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 217,077 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 71.18 โดยมีพื้นที่ทำนา 128,796 ไร่ ยางพารา 56,117 ไร่ ไม้ผลและไม่ยืนต้น 9,132 ไร่ พืชผัก 2,111 ไร่ พืชไร่ 2,118 ไร่ และอื่นๆ 10,256 ไร่ ประชากรมากกว่าร้อยละ 70 มีอาชีพในการทำนา (สำนักงานเกษตรอำเภอควนขนุน, 2547) เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเกษตรกรจึงต้องพึ่งพารายได้จากการทำนาเป็นหลัก ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วให้ผลผลิตไม่สูงนักและขายได้ราคาต่ำ จึงมักจะประสบกับความยากจน และปัญหาต่างๆ ตามมาอีกหลายประการ เช่น ปัญหาหนี้สิน และปัญหาการอพยพย้ายถิ่นไปหาที่ทำกินใหม่

การเกษตรแบบไร่นาสวนผสมเป็นแนวทางหนึ่งที่หน่วยงานของรัฐนำเข้าไปส่งเสริมเพื่อแก้ปัญหาของเกษตรกร โดยในปี พ.ศ. 2540 หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชทานแนวทางการทำเกษตรกรทฤษฎีใหม่ เพื่อนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ โดยมุ่งให้เกษตรกรทำกิจกรรมการเกษตรที่มีความหลากหลาย เพื่อลดความเสี่ยงและเน้นให้ผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือนให้เพียงพอก่อนเป็นเบื้องต้น จึงได้มีการส่งเสริมให้เกษตรกรมีการทำไร่นาสวนผสมในพื้นที่ซึ่งมีสภาพเป็นไปตามเงื่อนไขของการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่และสนใจที่จะปรับเปลี่ยนกิจกรรมทางการเกษตรมาเป็นการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่

อย่างไรก็ตามจากการศึกษาข้อมูลitudinal พบว่ามีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่ทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ในขณะที่ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ทำ หรือมีการใช้แนวคิดมาปรับใช้เพียงบางส่วนในไร่นาสวนผสมที่ตนเองปฏิบัติ ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ของเกษตรกร รวมถึงรายละเอียดเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติบางประการที่เกษตรกรปฏิบัติจริงในไร่นาและครัวเรือนของตน นอกจากนี้ยังสนใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจทำ หรือไม่ทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งผลการศึกษาจะนำไปปรับใช้ในการส่งเสริมการทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ ให้เป็นทางเลือกแก่เกษตรกรในการทำการเกษตรและการดำรงชีพอันจะช่วยให้เกิดการลดความเสี่ยงในทางเลือกต่างๆ ที่เกษตรกรจำเป็นต้องตัดสินใจเลือกในการปรับตัวให้อยู่รอดได้ในกระแสนิยม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 2.1 เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานทางกายภาพชีวภาพของพื้นที่ เพื่อกำหนดเขตนิเวศเกษตรในพื้นที่อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง
- 2.2 เพื่อศึกษารูปแบบการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ วิถีปฏิบัติ การตัดสินใจ และเหตุผลในการตัดสินใจของเกษตรกรในการทำไร่นาสวนผสมตามแนวเกษตรทฤษฎีใหม่
- 2.3 เพื่อศึกษาปัจจัยด้านกายภาพชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจสังคม และด้านจิตวิทยาของเกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับการทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่
- 2.4 เพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของปัจจัยด้านกายภาพชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจสังคม และด้านจิตวิทยา ระหว่างเกษตรกรที่ทำและไม่ทำไร่นาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่

3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 3.1 เพื่อจะได้เข้าใจรูปแบบการทำเกษตร วิถีปฏิบัติ การตัดสินใจ และเหตุผลของการตัดสินใจการทำเกษตรของเกษตรกร
- 3.2 สามารถใช้เป็นแนวทางให้เกษตรกรพิจารณาในการตัดสินใจทำไร่ทำนาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น จากบรรดาทางเลือกต่างๆ และเงื่อนไขที่มีอยู่ อันช่วยให้ลดความเสี่ยงที่ไม่จำเป็นและสามารถปรับให้พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลง
- 3.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถใช้ผลการศึกษาเป็นข้อมูลในการวางแผนเพื่อส่งเสริมการทำไร่ทำนาสวนผสมตามแนวทฤษฎีใหม่ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และบูรณาการดำเนินงานพัฒนาการเกษตรกับบริบทของพื้นที่
- 3.4 หน่วยงานที่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาชุมชน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยต่างๆ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งหน่วยงานอื่นๆ ทั้งภาครัฐ และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตรและชนบท